חד תני שואבה. בירושלמי מפרש שמשם שואבים רוח הקודש שהשכינה שורה מתוך שמחה דכתיב ויהי כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה' ומייתי עובדא דיונה בן אמיתי שהיה מעולי רגלים ובשמחת בית השואבה שרתה עליו השכינה: **וחד** תני חשובה.

גמ' איתמר רב יהודה ורב עוינא חד תני שואבה וחד תני חשובה אמר מר זוטרא מאן דתני שואבה לא משתבש ומאן דתני חשובה לא משתבש מאן דתני שואבה לא משתבש דכתיב [1]ושאבתם מים בששון ומאן דתני חשובה לא משתבש דאמר רב נחמן מצוה חשובה היא ובאה מששת ימי בראשית ת"ר [ו]החליל דוחה את השבת דברי ר' יוסי בר יהודה וחכ"א אף י"ט אינו דוחה אמר רב יוסף מחלוקת בשיר של קרבן דר' יוסי סבר [ז]עיקר שירה בכלי ועבודה היא ודוחה את השבת ורבנן סברי עיקר שירה בפה ולאו עבודה היא ואינה דוחה את השבת אבל שיר של שואבה דברי הכל שמחה היא ואינה דוחה את השבת אמר רב יוסף מנא אמינא [ח] דבהא פליגי דתניא [ג]א כלי שרת שעשאן של עץ רבי פוסל ורבי יוסי בר יהודה מכשיר מאי לאו בהא קמיפלגי מאן דמכשיר סבר עיקר שירה בכלי וילפינן מאבובא דמשה ומאן דפסיל סבר עיקר שירה בפה ולא ילפינן מאבובא דמשה לא דכ"ע עיקר שירה בכלי והכא בדנין אפשר משאי אפשר קמיפלגי מאן דמכשיר סבר [ד]דנין אפשר משאי אפשר ומאן דפסיל סבר [ט] לא דנין אפשר משאי אפשר ואיבעית אימא דכ"ע דעיקר שירה בפה ואין דנין אפשר משאי אפשר והכא במילף [י]מנורה בכללי ופרטי או ברבויי ומיעוטי קא מיפלגי רבי דריש כללי ופרטי ר' יוסי בר יהודה דריש ריבויי ומיעוטי רבי דריש כללי ופרטי [2]ועשית מנורת כלל זהב טהור פרט מקשה תעשה המנורה חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש של מתכת [3]אף כל של מתכת ר' יוסי בר יהודה דריש ריבויי ומיעוטי ועשית מנורת ריבה זהב טהור מיעט מקשה תעשה המנורה חזר וריבה ריבה ומיעט וריבה ריבה הכל מאי רבי רבי כל מילי מאי מיעט מיעט [ו]של חרס אמר רב פפא

כתנאי

גמ' משמש ימי בראשית. דאמרן לעיל [מט.] שיתין נברא משמש ימי בראשית לקבל הנסכים: **בשיר של קרבן.** בחליל המכה לפני המזבח בשעת ניסוך [ז] (המים [ג] ו)היין לתמיד של שחר ומיסוך היין לתמיד של בין הערבים שהלוים עומדין על דוכנם ואומרים שיר והחליל מכה לפניהם כדתנן במסכת ערכין (דף י.) בי"ב יום בשנה החליל מכה לפני המזבח ואין אומרים שיר על המזבח אלא על היין כדאמרינן התם [יא.] ובאותו חליל נחלק ר' יוסי בר יהודה לומר שהוא דוחה: **עיקר שירה.** שקרבן צבור טעון שיר מן התורה כדאמרינן במסכת ערכין (דף יא.) מכמה מקראות וסבר ר' יוסי עיקר השיר אינו אלא כ חליל מכה עם השיר וכן כנורות ונבלים הכל כמנין המעורב שם הלכך עבודה היא וכי היכי דתמיד דוחה שבת שיר שלו נמי דוחה שבת: **בפה.** הלוים אומרים השיר דבר יום ביומו כגון לה' הארץ ומלואה (תהלים כד) בראשון גדול ה' ומהולל (שם מח) בשני וכן כולם ובשבת שאי אפשר לחליל אינו דוחה שאין כלי שיר המלוה ולקמן [נא.] ילפינן טעמייהו מקראי: **אבל שיר של שואבה.** שהיה כל הלילה על מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כדקתני במתני' [ח] והלוים בכנורות ובנבלים: **דברי הכל שמחה יתירה היא.** ואינה מן התורה אלא לאכול את המלות ולא דחי שבת: **בכלי פליגי.** בעיקר שירה בפה או בכלי: **מאן דמכשר.** עץ לכל כלי שרת סבר עיקר שירה בכלי והוו להו כלי השיר כלי שרת ואבוב היה במקדש מימות משה והוא של קנה כדתנן בערכין (דף י:) הלכך שאר כלי שרת מיניה ילפינן לאכשורי בשל עץ: **עיקר שירה בפה.** וכלי נבשומי קלא בעלמא הוא הלכך כלי השיר אינן כלי שרת ולא ילפינן מיניהו לדמויי כלי שרת לאבוב של משה: **אין דנין אפשר משאי אפשר.** שאר כליס אפשר שיהיו של מתכת והן מכובדים הלכך ממנורה ילפינן להו ולא מאבוב של משה דהתם טעמא משום שאי אפשר לעשות של מתכת כדמפרש בערכין (דף י:) שנפהו [יב] זהב ולא היה קולו ערב ונטלו את קולו ערב ומתן דמכשר סבר דנין אפשר משאי אפשר דמ"מ אשכחן כלי שרת דעבד: ה"ג **ואיבעיא לימא עיקר שירה בפה ואין דנין אפשר משאי אפשר.** וה"פ דכ"ע עיקר שירה בפה וליכא למילף מאבוב ואת"ל עיקר בכלי אפילו הכי מאבוב לא גמר דאין דנין אפשר משאי אפשר: **והלא במילף מנורה בכללי ופרטי או בריבויי ומיעוטי קמיפלגי** ה"ג. ול"ג ממנורה. יש שדורשין את התורה בכלל ופרט ויש שדורשים אותה במדת רבוי ומיעוט הדורשה בכלל ופרט משמע ליה פרט הבא אחר כלל פירושו של כלל הלכך כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט ואפילו דברים הדומין לפרט אין נדונין עמו לפי שהוא פירושו מהו כלל הכלול למעלה זה שאתי אומר לך עכשיו ולא יותר וכי אתי כלל שני אחר הפרט בא להוסיף עליו ודייק אם תוסיף עליו את הדומים לו הלכך אי אתה דן על ידי כלל האחרון אלא דברים הדומין לפרט שלא נתרבו מתחילה והדורשה בריבוי ומיעוט לא משמע ליה פרט הבא אחר כלל פירושו של כלל דיימא אין בכלל אלא מה שבפרט אלא משום דבכלל קמא נתרבה הכל במשמע אתי פרטא בתראה למעוטי ומהכי אתי ריבוי אחריני בהדיה אהני לרבויי כל מילי דאלו דברים שהן כענין הפרט לא אינטריך דלא ומיעוטו להו ממיעוטא והכי אמר בהדיא בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מה:) גבי כל הנסקלין נתלין דמאן דדריש ריבוי ומיעוטי משמע ליה בריבוי ומיעוטו לחודיה בלא ריבוי אחרון כל הדומין לפרט: **מיעט של חרס.** דע"כ מיעוטא למעוטי אתא וזהו הראוי להתמעט יותר מן הכל:

כתנאי

ב) א ב מיי' פ"ט מהל' בית הבחירה הלכה יח:

תורה אור השלם

1. וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה:
ישעיהו יב ג
2. וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה תֵּעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה יִהְיוּ:
שמות כה לא

רבינו חננאל

רב יהודה ורב עוינא, חד הוה תני מתני' השואבה, כדכתיב ושאבתם מים בששון. וחד הוה תני מתני' חשובה, כלומר חשובה ובאה מששת ימי בראשית. **תנו רבנן** חליל דוחה את השבת דברי ר' יוסי בר' יהודה, וחכמים אומרים אפי' יום טוב אינו דוחה. אמר רב יוסף מחלוקת בשיר של קרבן, דר' יוסי סבר עיקר שירה בכלי, ועבודה היא ודחיה שבת. ורבנן סברי עיקר שירה בפה, ולאו עבודה היא ולא דחיה שבת. ואמר רב יוסף מנא אמינא לה דבהכי פליגי, דתניא כלי שרת שעשאן של עץ, ר' פוסל ור' יוסי בר' יהודה מכשיר. מאי לאו בהא קמיפלגי, ר' יוסי סבר עיקר שירה בכלי, והאבוב כלי שרת הוא, ואמר מר אבוב של משה של קנה היה, שמע מינה דעושין כלי שרת של עץ. ור' סבר דעיקר שירה בפה, האבוב לאו כלי שרת הוא, לפיכך עשאוה של קנה. ודחיגן לא [ד]כולי עלמא עיקר שירה בכלי, [ו]ר"בי ור' יוסי בדנין אפשר משאי אפשר פליגי. פי' אבוב אי אפשר לעשותו ממיני מתכות. דגרסינן בערכין פרק שני תנו רבנן אבוב שבמקדש חלק דק קטן היה [שלקנה היה] מימות משה [היה] והיה קולו ערב, וצוה המלך וציפהו זהב ולא היה קולו ערב, ונטלו צפויו וחזר קולו כמו שהיה. אמר ר' פפא היינו חליל היינו אבוב, ותנן ה) לא היה מכה באבוב של נחושת אלא באבוב של קנה מפני שקולו ערב כו'. לפיכך אמר אבוב אי אפשר לעשותו ממיני מתכות, כשאר כלי שרת שאפשר לעשותן ממיני מתכות. הלכך אמרינן, ר' סבר אין דנין [שאר] כלי שרת שאפשר לעשותן ממיני מתכות, מן [ה]אבוב שאי אפשר לעשותן ממיני מתכות, ור' יוסי סבר דנין אפשר משאי אפשר. **איבעית אימא** כולי עלמא לא ילפינן מאבוב דמשה,

ה) גרסה דל"ל דתנן שם החליל מכה לפני המזבח וכו' ולא היה מכה באבוב כו'.

הגהות הב"ח

(א) גמ' מנא אמינא דבהכי פליגי: (ב) שם ומאן דפסיל סבר אין דנין: (ג) רש"י ד"ה בשיר של קרבן וכו' בשעת ניסוך המים. נ"ב משום חג הסוכות נקט ניסוך המים כי לא היה ניסוך המים אלא בחג ולזוקא בתמידי שחר כמו שפיסק רש"י במשנה ר"פ לולב ועוד: (ד) תוס' ד"ה ואל תני וכו' ושיה וכן בפרק מטילין:

מוסף תוספות

א. נימת כנור של שיר הלוים לקרבן אם נפסקה בשבת, ובגמרא מפרש טעמא דקסבר מכשירי מצוה שלא היה יכול לעשותן מאתמול דהא היום נפסקה דוחה את השבת ואף על גב דקשר אב מלאכה הוא. תי' איעיונין קג: ב. לר' יהודה דאמר ענינה אב מלאכה במסכת שבת אין חילוק בין עניבה לקשירה וקושר דקסבר מכשירי מצוה דוחין והא דתניא עוניבה רבנן דאמרי לאו מלאכה היא וכיון דאפשר בעניבה לא מחללינן שבת. סס. ג. ואמאי לא אותביה מהנך מתניתין. תוס' הרא"ש. ד. אשכחן במקדש שגזרו פעמים לצורך. תוס' שבת קכג: ד"ה לא.

רבינו חננאל (המשך)

אי משום דאין דנין אפשר משאי אפשר, [אי] משום דעיקר שירה בפה. והכא במילף ממנורה פליגי, ר' דריש כללי ופרטי, ועשית מנורת, כלל בכל דבר, זהב, פרט זהב ולא דבר אחר, מקשה תעשה [המנורה] חזר, וכלל, כלל ופרט [וכלל] כו', [עד] מאי מיעט מיעט של עץ. ר' יוסי בר' יהודה דרש רבויי ומעוטי, ועשית מנורת, ריבה, זהב, מיעט, מקשה תעשה, חזר וריבה כו'. **אמר ר' פפא** עיקר שירה בפה או בכלי

ו) [תוס' פ"ד ד"ה ואם ותוס' ערכין ספ"א ע"ש], ז) [לקמן נא. תענית מ. ע"ז מז. ערכין יא.], ח) פוטה דף יד: מנחות ד' כח:, ד) [נכמות מו. סנה: הוריות ו: זבחים נא. מנחות יט. פס: תמורה טז: יח: נדה לו:] [פוטה יד:], ט) מנחות דף כח:, י) [זבחים נג:], יא) רש"ל מ"ז, יב) לקמן נא:, יג) המלך. רש"ל, יד) גי' מהר"מ ולא פליג שם תנא, טו) [ל"ל קתני], יו) גזור אע"פ שיש להם סמך מן המקרא כו' לתקן תדיר גזור בהו טפי מבהנך כו' כל"ל מהר"מ,

---

ו) [תוס' ד"ה ואל תני וכו' ושיה וכן בפרק מטילין:]

לפנאי. עיקר שיר בפה לו בכלי: **עבדי כהנים היו.** [משנה] במסכת ערכין היא על אוחזי כלי שיר בשעת שיר של קרבן קיימינן: **משפחת בית הפגרים ומשפחת בית ליפריא.** זה שם המשפחות: **ומאמאום היו.** זה שם מקומם: **ומשיאין לכהונה.** ישראל מיוחסין היו שנשיאים אלמנות וגנותם לחויות לישא לכהנים: **לוים היו.** אבל ישראלים פסולין לך: **מעלין מדוכן.** הרואהו עומד על הדוכן עם הלוים אינ"ל לבדוק אחריו לא להשיאו מיוחסת ולא לתת לו מעשר ראשון דודאי לוי הוא שמפני דבר זה לא הרגילו להעמיד שם כי אם לוים כדי שלא יטעו בהם בני אדם להחזיקם כלוים ואינם לוים: **ומ"ד ישראל היו.** סבר מדוכן ליוחסין מעלין שמפני דבר זה לא הרגילו להעמיד שם עבדים: **אבל לא למעשרות.** שלא יזהרו מלהעמיד שם ישראל: **ומאן דאמר עבדים היו.** קסבר אין סומכין על הדוכן מלבדוק אחריו להעלותן ליוחסין הלכך לא יזהרו על כך: **ור' ירמיה אמר רו.** לעיל [נ:] קאי אפלוגתא דרבי יוסי ברבי יהודה ורבנן ופליג אדרב יוסף: הכי גרסינן **דרבי יוסי סבר שמחה יתירה נמי דוחה שבת.** הואיל ושמחת מצוה היא ובחיל אין איסור מלאכה אלא שבות בעלמא: **פיובתא דרב יוסף.** דאמר מודה ר' יוסי בשיר של שואבה דלא יתהא: **אבל בשיר של קרבן דוחה רו'.** האי לשון קושיא ובעיא הוא כלומר חזינן הכא דבשל שואבה פליגי ואיכא למידק הא בשל קרבן מודו רבנן דתמי: **נימא פהוי פיובתא דרב יוסף.** נמי בהא דאמר לעיל בשל קרבן פליגי והכא דייקינן דמודו רבנן ביה והוא פיובתא בתרתי בשל שואבה הוי פיובתא מדרבי יוסי ובשל קרבן הוי פיובתא מדרבנן: **והוא הדין לקרבן.** ומדרבנן לא תותבינה: **והא קתני מתניתין וזהו חליל רו'.** ל"ג והא עלה קתני אלא והא קתני: **אלא לאו רבנן היא.** דשמעינן להו בדשואבה דלא דחי וקתני זהו למעוטי דקרבן אלמא בשל קרבן מודו: **החל שיר ה' והצוצרות ועל ידי כלי דויד.** אלמא כלי דוד שיר ה' קרי ליה: **למחצצרים ולמשוררים.** והכא לא כתיב כלים והצוצרות לאו כלי שיר נינהו שהן לתקיעות התמידין והמוספין: **מתני' יורדין לעזרת נשים.** כהנים ולוים יורדין מעזרת ישראל שהיא גבוהה לעזרת נשים שלמטה הימנה בשיפוע ההר: **ומתקנין שם פיקון גדול.** מפרש בגמרא [ע"כ]: **וארבעה ספלים של זהב בראשיהן.** בראש כל מנורה ומנורה: **ילדים.** בחורים ובידיהם כדי שמן ועוליים כל אחד בקולמו: **מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהן היו מפקיעין.** ממכנסי בגדי השרד שהיו משל לבור ומאבנטיהם הישנים מפקיעין קורעין לעשות פתילות: **שלא היפה מאירה מאור בית השואבה.** לפי שהמנורות גבוהין חמשים אמה[ז] והר הבית גבוה והאורה זורחת בכל העיר וכותל מזרחי שהוא לסוף עזרת נשים היה נמוך כדאמרינן בסדר יומא (דף טז.) והמנורות עולין למעלה הימנה: באבוקות

כתנאי עבדי כהנים היו. משנה היא פרק שני דערכין (דף י.) ותימה דהכא מסקינן דכ"ע עיקר שירה בפה[א] והתם קתני רישא דחליל מכה בשמונה ימי החג ואי אפשר בלא שבת וי"ל דהא מפרש טעם משום דאין שבות במקדש ובירושלמי פריך ומשני רישא לרבי יוסי בר' יהודה היא:

מעלין מדוכן. דאוהו עומד על הדוכן עם הלוים אין צריך לבדוק אחריו לא להשיאו מיוחסת וליתן לו מעשר ראשון דודאי לוי הוא שמפני דבר זה לא הרגילו עבדים לעמוד שם כך פירש בקונטרס משמע שרוצה לומר דפליגי בהכי דמר סבר אין להעמיד עבדים לדוכן דחייסינן שמא יעלוה ליוחסין ולמעשר ומר סבר לא חייסינן למעשר אבל חייסינן ליוחסין ומר סבר אף ליוחסין לא חייסינן ואין הלשון משמע כן דקאמר והכא בהא קא מיפלגי מר סבר הכי הוה מעשה ומ"ס הכי הוה מעשה משמע שהמעשר[ח] אין תלוי בהעלאה אלא העלאה תלויה במעשר[ט] דמר סבר הכי הוה מעשה שהלוים היו בקיאים בכלי שיר ומר סבר עבדים היו בקיאים יותר מן הכל והעמידום ומיהו פרק שני דערכין (דף י.) ופס) משמע כפירוש הקונטרס דגרס והכא בהא מעלין מדוכן למעשרות וליוחסין קמיפלגי[ב] ומיהו גם לפי מה שפירשתי שם יש לישבו:

למחצצרים ולמשוררים. והכא לא כתיבי כלים

והצוצרות לא כלי שיר נינהו שהם לתקיעות התמידין והמוספין[ג] כך פירש בקונ' ותימ' קרא גופיה כתוב בכלי שיר דקרא הכי כתיב בדברי הימים (ג' ה') גבי שלמה כאחד למחצצרים ולמשוררים להשמיע קול אחד להלל ולהודות לה' וכהריס קול בחצוצרות ובמצלתים ובכלי השיר ובהלל לה' כי טוב כי לעולם חסדו ולכלי השיר ובהלל לה' כי טוב כי לעולם חסדו דמעיקרא כתיב גבי שירה בפה להשמיע קול אחד להלל להודות לה' ולבתר הכי כתיב גבי כלי השיר ובהלל לה'[ד] שמע מינה דעיקר שירה בפה וכלי השיר לנסומי קלא[ה]:

מבלאי מכנסי כהנים

ומהמייניהן. תימה דלא תשיב נמי[ו] כתוספת שבת היא היתה של שם: **שעליהן** הלוים עומדין בכלי שיר. לשמחת בית השואבה אבל דוכן לשיר דקרבן אלא המזבח היה כך פירש בקונט' ובמס' מדות (פ"ב מ"ו) תנן ומייתי לה בפ"ק דיומא (דף טז.) ראב"י אומר מעלה היתה שם גבוהה אמה ודוכן נתון עליה ואותה מעלה היתה בין עזרת ישראל לעזרת כהנים:

קרא

כתנאי[ט] (דתניא)[ג] עבדי כהנים היו דברי ר' מאיר רבי יוסי אומר[א] משפחת בית הפגרים ומשפחת בית ציפריא ומאמאום היו שהיו משיאין לכהונה ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר לוים היו מאי לאו בהא קא מיפלגי דמאן דאמר[ג] עבדים היו קסבר עיקר שירה בפה ומאן דאמר לוים היו קסבר[ד] עיקר שירה בכלי ותסברא רבי יוסי מאי קסבר אי קסבר עיקר שירה בפה אפילו עבדים נמי אי קסבר עיקר שירה בכלי לוים אין ישראלים לא אלא[ה] דכולי עלמא[ב] עיקר שירה בפה ובהא קא מיפלגי דמר סבר הכי הוה מעשה ומר סבר הכי הוה מעשה למאי נפקא מינה למעלין מדוכן ליוחסין ולמעשר קא מיפלגי מאן דאמר עבדים היו קסבר אין מעלין מדוכן ליוחסין ולא למעשר ומאן דאמר ישראל היו קסבר מעלין מדוכן[ג] ליוחסין אבל לא למעשר ומאן דאמר לוים היו קסבר מעלין מדוכן בין ליוחסין בין למעשר ורבי ירמיה בר אבא אמר מחלוקת בשיר של שואבה דרבי יוסי בר יהודה סבר שמחה יתירה נמי דוחה את השבת ורבנן סברי[ד] שמחה יתירה אינה דוחה את השבת אבל[ה] בשיר של קרבן דברי הכל עבודה היא ודוחה את השבת מיתיבי שיר של שואבה דוחה את השבת דברי רבי יוסי בר יהודה וחכמים אומרים אף יום טוב אינו דוחה תיובתא דרב יוסף תיובתא לימא בשיר של שואבה הוא דפליגי אבל בשיר של קרבן דברי הכל דוחה את השבת[ו] לימא תיהוי תיובתא דרב יוסף בתרתי אמר לך רב יוסף פליגי בשיר של שואבה והוא הדין לקרבן והאי דקמיפלגי בשיר של שואבה להודיעך כחו דרבי יוסי בר יהודה דאפילו דשואבה נמי דחי והא קתני זהו חליל של בית השואבה שאינו דוחה לא את השבת ולא את יום טוב זהו דאינו דוחה אבל דקרבן דוחה מני אי נימא רבי יוסי בר יהודה האמר שיר של שואבה נמי דוחה אלא לאו רבנן ותיובתא דרב יוסף בתרתי תיובתא מאי טעמא דמאן דאמר עיקר שירה בכלי דכתיב[ז] ויאמר חזקיהו להעלות העולה להמזבח ובעת החל העולה החל שיר ה' והחצוצרות ועל ידי כלי דויד מלך ישראל מ"ט דמאן דאמר עיקר שירה בפה דכתיב[2] ויהי כאחד למחצצרים ולמשוררים להשמיע קול אחד ואידך נמי הא כתיב ויאמר חזקיהו הכי קאמר החל שיר ה' בפה על ידי כלי דויד מלך ישראל לבסומי קלא ואידך נמי הא כתיב ויהי כאחד למחצצרים ולמשוררים הכי קאמר משוררים דומיא דמחצצרים בכלי אף משוררים בכלי: **מתני'**[ח] מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו[ט] במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול מנורות של זהב היו שם וארבעה ספלים של זהב בראשיהם וארבעה סולמות לכל אחד ואחד וארבעה ילדים מפריחי כהונה ובידיהם כדים של מאה ועשרים לוג שהן מטילין לכל ספל וספל[י] מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהן מהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין ולא היה חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה[יא] חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין בפניהם באבוקות

אלמא ראיה דמייתינן מעיקרא היינו למיקרי להו משוררים סתמא. ריטב"א.

מסורת הש"ס

א) [ל"ל דתנן], ב) ערכין י., ג) [שם יא.], ד) תענית כז. [לעיל נ: ושם נסמן], ה) [שם בערכין ע"ש], ו) שבת כא. יומא כג., ז) [לקמן נב:], ח) בס"א: שהמעשה, במעשה, ט) [ל"ע דלא הקשו גם ממגילת ועיין בתוי"ט שהגיה דבר זה בתימה],

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ לְהַעֲלוֹת הָעֹלָה לְהַזְּבֵחַ וּבְעֵת הֵחֵל הָעוֹלָה הֵחֵל שִׁיר יְיָ וְהַחֲצֹצְרוֹת וְעַל יְדֵי כְּלֵי דָוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:
דברי הימים ב כט כז
2. וַיְהִי כְּאֶחָד לַמְחַצְּרִים וְלַמְשֹׁרְרִים לְהַשְׁמִיעַ קוֹל אֶחָד לְהַלֵּל וּלְהֹדוֹת לַיְיָ וּבְהָרִים קוֹל בַּחֲצֹצְרוֹת וּבִמְצִלְתַּיִם וּבְכֵלֵי הַשִּׁיר וּבְהַלֵּל לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְהַבַּיִת מָלֵא עָנָן בֵּית יְיָ:
דברי הימים ב ה יג

הגהות הב"ח

(א) במשנה אמרו כל מי שלא ראה שמחת וכו' כדיס של שמן של מאה:

גליון הש"ם

גמרא לימא תהוי תיובתא דר"י בתרתי. כעין זה לעיל דף ד ע"ב וש"נ:

מוסף רש"י

עבדי כהנים היו. אותם הממכס בחליל (ערכין י.). שהיו משיאין לכהונה. כהנים היו נושאין נכריותיהן שישראלים מיוחסין היו (שם). מבלאי מכנסי כהנים. ממכנסי כהנים הבלואים (שבת כא.). מפקיעין. לשון קריעה (יומא נב.) קורעין ועושין פתילות בשמחת בית השואבה שהיא בעזרה נשים (שבת כא.).

מוסף תוספות

א. פי' השיר בפה על יד הלוים היה שכשרים לעבודה אלא שעבדים אלו היה מחזיקין בכלי שיר. ריטב"א. ב. וא"ת ולא יעלו מדוכן ליוחסין ולמעשרות ויעלו עבדים לדוכן וי"ל דה"ק גזירה שמא יבא להעלות ליוחסין ולמעשרות. שיטה מקובצת ערכין יא. ג. דכיון דקרי משוררים למשמיעים קול להודות ולהלל לה' אלמא הנגון וההלול בפה היינו שירה. ריטב"א. ד. דלא קרי משוררים סתם דמקדש אלא למשמיע קול בהלל ובהודות לה' ולא למחזיקים בכלי שיר. ריטב"א. ה. והיינו דאמרינן למאן דאמר עיקר שיר בכלי הכתיב ויהי כאחד למחצצרים ולמשוררים, ופריק הכי קאמר משוררים דומיא דמחצצרים דהיינו בכלים,

עין משפט נר מצוה

ג א ב מיי' פ"ג מהל' כלי המקדש הלכה ג סמג עשין קסט:
ד ג מיי' שם ופ"כ מהל' מאסורי ביאה הל' כ:
ה ד מיי' פ"ח מהלכות לולב הלכה יג:
ו ה מיי' פ"ג מהלכות כלי המקדש הל' ו סמג עשין קע:
ז ו מיי' פ"ח מהלכות לולב הלכה יב:
ח ז מיי' פ"ח מהלכות כלי המקדש הלכה ו:
ט ח מיי' פ"ח מהלכות לולב הלכה יד:

רבינו חננאל

תנאי היא, דתנן בערכין פרק שני עבדי כהנים היו דברי ר' מאיר, ור' יוסי אומר משפחת בית הפגרים כו', ר' חנניה בן אנטיגנוס אומר לוים. מאי לאו בהא פליגי דמאן דאמר עבדים היו, פי' אלו המכים באבוב, קסבר עיקר שירה בפה, והלוים הם משוררים. פי' ואלו המכים באבוב אף על פי שהן עבדים הותרו שהרי אין הסמיכה עליהן. ומאן דאמר לוים היו, קסבר עיקר שירה בכלי לפיכך לוים היו. ותסברא דבהכי פליגי, אי הכי ר' יוסי דקתני כשרין היו מאי קאמר [נ"א: קא סבר] כו', כמו שהוא מפורש בערכין פרק שני. ור' ירמיה אמר מחלוקת בשיר של בית השואבה, אבל בשיר של קרבן דברי הכל עבודה היא ודחיא שבת. מיתיבי חליל של בית השואבה דוחה שבת דברי ר' יוסי בר' יהודה, וחכמים אומרים אפילו יום טוב אינו דוחה, תיובתא דרב יוסף תיובתא. בחליל של בית השואבה, אבל בשיר של קרבן דברי הכל דחי. ואסיקנא, תיובתא דרב יוסף בתרתי תיובתא. מאן דאמר עיקר שירה בכלי מאי טעמא, דכתיב ויאמר (י)חזקיהו להעלות העולה (על) [ל]המזבח [ובעת החל העולה החל שיר ה'] וגו'. ומאן דאמר עיקר שירה בפה מאי טעמא, [דכתיב ויהי] כאחד למחצצרים ולמשוררים להשמיע קול אחד. (ו) והכי קאמר, להעלות העולה החל שיר ה', בפה, ועל ידי כלי דויד, לבסומי קלא. ואידך אמר לך, אדרבה משוררים [דומיא] למחצצרים, מה מחצצרים בכלי אף משוררים בכלי. **מתני'** מוצאי יום טוב הראשון של חג היו יורדין לעזרת (ישראל) [נשים] ומתקנין שם תיקון גדול.

ו) מפר כאן וכ"ל ואידך נמי הא כתבי דאמר חזקיהו וגו' הכי קאמר וכו'.

קרא הגבר תקעו והריעו ותקעו. תימה דמשמע שמקרות הגבר הולכין לשאוב מים ומ"כ היו נפסלין בלינה[8] דע"כ לא פליגי פ"ב דזבחים (דף כ.) אלא לענין קידוש ידים ורגליס מקרות הגבר ועד לפרת [אין] פסלא בלינה או לא אבל מי הכיור (עצמו) נפסלין בעמוד השחר כדמוכח התם ואפי' סילקן מן הכיור אחר קרות הגבר הדר משקע ליה וי"ל דשוהין היו בתקיעות ובתרועות והכפיכת פייסים למערב וגם בחזרה לאחר מילוי והיה מאיר היום קודם שיגיעו לעזרה ועד שיקדשן בכלי לא הוכשרו ליפסל בלינה כדתנן פרק חטאת העוף במסכת מעילה (דף י.) גבי נסכים ואף על פי שהלוחית היתה מקודשת מכל מקום אין כלי שרת מקדשין בחוץ אלא בפנים:

והיו בה ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א זקנים. (ג) פירוש סנהדרין תימה הא דתנן פרק קמא דסנהדרין (דף ב. וש"נ) סנהדרי גדולה היתה של שבעים וא"ל רבי יהודה אומר שבעים [וא"כ ה"ל לעשות רק שבעים קתדראות] ומתוך כך צריך לפרש שאותה קתדרא היתה למופלא שבב"ד ולא היה מן המשבון [1] דאלו לאו הכי קשיא לרבי יהודה אלרבי יהודה:

וכיון מי שלא ראה ירושלים בתפארתה לא ראה כרך נחמד מעולם מי שלא ראה בהמ"ק בבנינו לא ראה בנין מפואר מעולם מאי היא אמר אביי ואיתימא רב חסדא זה בנין הורדוס במאי בניה [2] אמר (רבא) באבני שישא ומרמרא איכא דאמרי באבני שישא כוחלא ומרמרא אפיק שפה ועייל שפה כי היכי דלקבל סידא סבר למשעיין בדהבא אמרו ליה רבנן שבקיה דהכי שפיר טפי דמיתחזי כאדותא דימא תניא [3] רבי יהודה אומר מי שלא ראה דיופלוסטון של אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל אמרו כמין בסילקי גדולה היתה סטיו לפנים מסטיו [4] (ששים רבוא על ששים רבוא) כפלים כיוצאי מצרים והיו בה ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א [5] של סנהדרי גדולה כל אחת ואחת אינה פחותה מעשרים ואחד [6] רבוא ככרי זהב ובימה של עץ באמצעיתה וחזן הכנסת עומד עליה והסודרין בידו וכיון שהגיע לענות אמן [7] הלה מניף בסודר וכל העם עונין אמן ולא היו יושבין מעורבין אלא זהבין בפני עצמן וכספין בפני עצמן ונפחין בפני עצמן [8] וטרסיים בפני עצמן וגרדיים בפני עצמן וכשעני נכנס שם היה מכיר בעלי אומנתו ונפנה לשם ומשם פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו אמר אביי וכולהו [9] קטלינהו [10] אלכסנדרום מוקדן מ"ט אינעשו משום [11] דעברי אהאי קרא [12] לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד ואינהו הדור אתו כי אתא אשכחינהו דהוו קרו בסיפרא [13] ישא ה' עליך גוי מרחוק אמר מכדי ההוא גברא בעי למיתי ספינתא בעשרה יומי דליה זיקא ואתי ספינתא בחמשא יומי נפל עלייהו וקטלינהו: במוצאי יום טוב כו': מאי תיקון גדול אמר רבי אלעזר כאותה ששנינו [14] חלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא והתקינו שיהו [15] נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה תנו רבנן [16] בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ והיו באים לידי קלות ראש התקינו שיהו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים ועדיין היו באין לידי קלות ראש התקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה היכי עביד הכי והכתיב [17] הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל אמר רב [18] קרא אשכחו ודרוש וספדה

באבוקות של אור שבידיהן ואומרים לפניהם דברי שירות ותושבחות והלוים בכנורות ובנבלים ובמצלתים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כנגד חמש עשרה [9] (מעלות) שבתהלים שעליהן לוים עומדין בכלי שיר ואומרים שירה ועמדו שני כהנים בשער העליון שיורד מעזרת ישראל לעזרת נשים ושני חצוצרות בידיהן קרא הגבר תקעו והריעו ותקעו הגיעו למעלה עשירית תקעו והריעו ותקעו [א] הגיעו לעזרה תקעו והריעו ותקעו [2] (הגיעו לקרקע [ב] תקעו והריעו ותקעו) היו תוקעין והולכין עד שמגיעין לשער היוצא ממזרח הגיעו לשער היוצא ממזרח הפכו פניהן ממזרח למערב ואמרו אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל ההיכל ופניהם קדמה ומשתחוים קדמה לשמש ואנו ליה עינינו ר' יהודה אומר היו שונין ואומרין אנו ליה וליה עינינו: **גמ'** ת"ר מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו

שלים שלפני התיבה גומר ברכתו והן לא היו יכולין כולן לשמוע קולו: **והכין כספין.** צורפי זהב צורפי כסף: **נפחים.** חרשי ברזל: **טרסיים.** חרשי נחושת: **גרדיים.** אורגין: **ונפנה שם.** ונשכר להם למלאכתם: **הלוה גברא הוה.** עליו נאמר מקרא זה וגזרת מלך היא להחריבה: **ודלי זיקא.** נבה הרוח: **חלקה היתה.** העזרת נשים ברא"שונה ולא היו זיזין יוצאין מן הכתלים: **והקיפוה גזוזטרא.** נתנו זיזין בכתלים בולטין מן הכותל סביב סביב וכל שנה מסדרין שם גזוזטראות לווחין שקורין בלע"ז כדי שיהו נשים עומדות בית השואבה ורואות וזהו תיקון גדול דקתני מתניתין שמתקנין בכל שנה: **מבפנים.** בעזרת נשים: **מבחוץ.** בהרבה של הר הבית ובחיל: **היכי עביד הכי.** שהוסיפו ושינו כלום על בנין שלמה: **והכתיב.** גבי דוד המלך כשצוה את שלמה על מדת הבית ובניינו: **הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל.** כל מלאכת התבנית שהודיעו הקב"ה ע"י גד החוזה ונתן הנביא: **קרא אשכחו.** שצריך להבדיל אנשים מנשים ולעשות גדר בישראל שלא יבאו לידי קלקול:

וספדה

ז א טוש"ע פ"ח סימן קכד סעיף ח:
יא ב מיי' פ"ה מהלכות מלכים הלכה ז:
יב ג מיי' פ"ח מהל' לולב הלכה יב:

תורה אור השלם

1. רק לא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וְיְיָ אָמַר לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד: דברים יז טז
2. יִשָּׂא יְיָ עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחוֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר גּוֹי אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ: דברים כח מט
3. הַכֹּל בִּכְתָב מִיַּד יְיָ עָלַי הִשְׂכִּיל כָּל מְלֶאכֹת הַתַּבְנִית: דברי הימים א כח יט

מוסף רש"י

וכיון שהגיע לענות אמן הלה מניף בסודר וכל העם עונין אמן. בברכות (מז.) ת"ר אין עונין כו' ולא אמן יתומה, אלא שמע הברכה אלא שמע שעונין אמן, והא דאמרינן בהחליל שבאלכסנדריא של מצרים היו מניפין בסודרים כשהגיע עת לענות אמן, אלמא לא שמעי וקא ענו, הנהו מילא ידעי שהם עונים אחר ברכה ועל אחו ברכה הם עונים, אלא שלא היו שומעים את הקול (רש"י שם).

רבינו חננאל

תנא בראשונה כשהיו רואין שמחת בית השואבה היו אנשים מבפנים ונשים רואות מבחוץ, והיו באין לידי קלות ראש, התקינו שלש גוזוטראות בעזרה כנגד שלש רוחות, להיות הנשים רואות מלמעלה. והיכי עבדי הכי והכתיב הכל בכתב מיד ה' וגו', [והאיך] התקינו אחרי כן. אמר רב יוסף, קרא אשכח ודרש

מסורת הש"ס

ח) [ל"ל שיר המעלות וכ"ל במשנה שבמקדש], ט) [כל זה ליתא במשנה שבמקדש וכן מוכיח מרש"י דהכא ד"ה הגיעו לעזרה וכו' וגם מרש"י לקמן נג: ד"ה שלשה לשער התחתון וכו' מוכח דליתא לגבא זו], ג) ב"ג דף ד. ע"ש [ופס ליתא רבה], ד) [תוספת' פ"ד ה"ד], ה) [כל זה ליתא בתוספ' וגע"י ליתא פעמים שהיו שם שנים רגוא מיוחד מצרים ואמרי לה כפלים מיוחד מצרים], ו) [מדות פ"ב מ"ה ע"ש], ז) [תוספתא פ"ד ע"ש], ח) [זבחים סב.], ט) גרסינן לתפוקי דינרי ב"ה בס"ת. רש"ל, י) [וע"ע תוספות סנהדרין טז: ד"ה אחר],

הגהות הב"ח

(א) גמ' כנגד שבעים ואחד זקנים כל אחת כל"ל ומיפוס של סנהדרי גדולה נמתק: (ב) תוס' ד"ה והיו בה וכו' זקנים שעשו להם סנהדרין:

גליון הש"ם

גמ' ומרמרים. עיין ע"ז דף ח ע"ב תוספות ד"ה רבן:

הגהות הגר"א

[א] במשנה (הגיעו לעזרה תקעו והריעו ותקעו) תמ"מ: [ב] שם הגיעו לקרקע. ר"ג העזרה: [ג] גמ' סטיו לפנים מסטיו והיו בה כו'. כל"ל: [ד] שם רינוח. רשוש עליו קו לאמתקו: [ה] שם (אלכסנדרום מוקדן) תמ"מ וכ"כ ערכיעוס:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] גמ' קטלינהו אלכסנדרום מוקדן. ר"ב עיין הקדמת אברבנאל לס' מלכים שמתק אלא מוקדן ומיאל שם בראיה ברורה שאלכסנדרום הוא לא היה אלכסנדר מוקדן שהיה בתחלת בית שני ואלכסנדר הוה קיסר היה ק"ע שנה אחר הבית יעוש"ה:

לעזי רש"י

בי"ש. (שיש) אפור-חום. אלמימבר"א (אלמינבר"א). בימה (באמצע בית הכנסת). בלנ"ק (פלנקי"ש). קרשים.

מוסף תוספות

א. ולינה בעמוד השחר תליא דכתיב (שמות כג) עד בקר. רש"י זבחים כ.

וספדה הארץ. בגבולות זכריה ומתנבא לעתיד שיספדו על משיח בן יוסף שנהרג במלחמת גוג ומגוג וכתיב משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד שאחרי בשעת הצער צריך להבדיל אנשים מנשים: **שעסוקין בהספד.** באותה שעה והמצטער אינו מיקל ראשו מהר ועוד שאין יכולין הרע שולט כדקאמר קרא והסירותי את לב האבן וגו' אמרה תורה כו': **לאן שעסוקין בשמחה.** וקרובה לקלות ראש ועוד שיהא ר"ל שולט עכשיו לא כל שכן: **והביטו אלי את אשר דקרו.** יסתכלו בהרוג שלפניהם: **וספדו עליו כמספד על היחיד.** כאדם המספיד על בן יחיד שהיה לו ומת: **לדיקים גוברים.** שנזכרים בצערם שהיה להם לבכות הרשע הזה בחייהם: **כי יפלא בעיני וגו'.** סיפיה דקרא גם בעיני יפלא: **של בוכיא.** עכבים שקורין אירייני"א: **ולבסוף.** משאדם נמשך אחריו מעט מתגבר והולך בו: **מושכי העון בחבלי השוא.** בחבלה היו מביאין אותו עליהם ע"י חבלים שאינן של כלום: **וכעבות העגלה.** חבל עבה שקושרין בו את הפרה למחרישה: **אספרה אל חוק.** אספר דבר זה להיות לחק ולזכרון: **היום ילדתיך.** היום אגלה לבריות שבני אתה: **אם רעב שנאך.** יארך הרע רעב ותאב לעבירה: **האכילהו לחם.** הטריחהו במלחמתה של תורה דכתיב לכו לחמו בלחמי (משלי ט): **השקהו מים.** תורה דכתיב כה הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה): **ישלימנו לך.** שיהא אלה ילרך עמך ואוהבך ואל ישיאך לחטוא וליאבד מן העולם: **הלפוני.** כדמפרש לפון בגבו של אדם: **פניו אל היה הקדמוני.** המקדש הראשון שהוא כיס שהיו הכל נקבצים שם כיס שכל הנחלים הולכים אליו: **ועלה בשאו ולחנאו.** ומפני שהעלה באשה וסרחון שהיא האומות ונתגרה בישראל: **נקדים וגיזל באורחא.** נשכים בהשכמה קודם היום. השכמה קרי קדמותא בש"ס: **כי הוו פרשי מהדדי.** שהיו משתי עיירות והגיעו לפרשת דרכים פירש זה לכאן וזו לכאן: **אורחא רחיקא.** דרך רחוקה היא בין שתי מקומותינו ואי אפשינו עוד לילך יחד: **ולווחין בסימא.** אילו היינו יכולים לילך בדרך אחד היה נעים לוות אלנו: **אי מאן דסני לי.** אם היה שונאי מתייחד עם האשה לא הוה מצי אוקומי אנפשיה מלחמות ועל עצמו היה אומר: **פלא נפשיה.** נשען על בריח הדלת כאדם שמחשב ומצטער: רע

[1] וספדה הארץ משפחות לבד משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד אמרו והלא דברים ק"ו ומה לעתיד לבא שעוסקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד עכשיו שעסוקין בשמחה ויצה"ר שולט בהם על אחת כמה וכמה הא הספידא מאי עבידתיה פליגי בה רבי דוסא ורבנן חד אמר על משיח בן יוסף שנהרג וחד אמר על יצה"ר שנהרג בשלמא למאן דאמר על משיח בן יוסף שנהרג היינו דכתיב [2] והביטו אלי את אשר דקרו וספדו עליו כמספד על היחיד אלא למאן דאמר על יצר הרע שנהרג האי הספידא בעי למעבד שמחה בעי למעבד אמאי בכו בדדרש רבי יהודה לעתיד לבא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים צדיקים נדמה להם כהר גבוה ורשעים נדמה להם כחוט השערה הללו בוכין והללו בוכין צדיקים בוכין ואומרים היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה ורשעים בוכין ואומרים היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה ואף הקב"ה תמה עמהם שנאמר [3] כה אמר ה' צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא [4] א"ר אסי [5] יצה"ר בתחילה דומה לחוט של [6] בוכיא ולבסוף דומה כעבותות העגלה שנאמר [4] הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה תנו רבנן משיח בן דוד שעתיד להגלות במהרה בימינו אומר לו הקב"ה שאל ממני דבר ואתן לך שנאמר [5] אספרה אל חוק וגו' אני היום ילדתיך [6] שאל ממני ואתנה גוים נחלתך וכיון שראה משיח בן יוסף שנהרג אומר לפניו רבש"ע איני מבקש ממך אלא חיים אומר לו חיים עד שלא אמרת כבר התנבא עליך דוד אביך שנאמר [7] חיים שאל ממך נתתה לו וגו' דרש ר' עוירא ואיתימא ר' יהושע בן לוי שבעה שמות יש לו ליצה"ר הקב"ה קראו רע שנאמר [8] כי יצר לב האדם רע מנעוריו משה קראו ערל שנאמר [9] ומלתם את ערלת לבבכם דוד קראו טמא שנאמר [10] לב טהור ברא לי אלהים מכלל דאיכא טמא שלמה קראו שונא שנאמר [11] אם רעב שנאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך ישעיה קראו מכשול שנאמר [12] סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי יחזקאל קראו אבן [13] שנאמר והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר יואל קראו צפוני שנאמר [14] ואת הצפוני ארחיק מעליכם ת"ר ואת הצפוני ארחיק מעליכם זה יצה"ר שצפון ועומד בלבו של אדם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה למקום שאין בני אדם מצויין להתגרות בהן את פניו אל הים הקדמוני שנתן עיניו במקדש ראשון והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו וסופו אל הים האחרון שנתן עיניו במקדש שני והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו ועלה באשו ותעל צחנתו שמניח אומות העולם ומתגרה בשונאיהם של ישראל כי הגדיל לעשות אמר אביי ובתלמידי חכמים יותר מכולם כי הא דאביי שמעיה לההוא גברא דקאמר לההיא אתתא נקדים וגיזל באורחא אמר איזיל אפרשינהו מאיסורא אזל בתרייהו תלתא פרסי באגמא כי הוו פרשי מהדדי שמעינהו דקא אמרי אורחין רחיקא וצוותין בסימא אמר אביי אי מאן דסני לי הוה לא הוה מצי לאוקומיה נפשיה אזל תלא נפשיה בעיבורא דדשא ומצטער אתא ההוא סבא תנא ליה כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו [3] אמר רבי יצחק יצרו של אדם [7] מתגבר עליו בכל יום שנאמר [15] רק רע

[8] **וכיון שהגיע לענות אמן מניף בסודר וכל העם עונין אמן.** בערוך [9] קשיא ליה לרבינו נסים הא דאמר ברים גמרא דשלשה שאכלו (ברכות דף מז.) אין עונין אמן יתומה [A] והא הכא לא שמעו הברכה אלא בהנפת הסודרין יודעין שהגיע עונת אמן והן עונין אמן יתומה ומפרש בשם רבנו דבני מערבא שעל מי שהוא חייב ברכה קאמר וכענייתו אמן רוצה לצאת ידי חובתו [B] לריך שישמע ואמר כך יענה אמן ולא יענה אמן יתומה והא דעונין אמן בהנפת סודרין היינו בקריאת ספר תורה ולא בתפלה ולא בדבר אשלים [10] מוליא רבינו ידי חובתן וכן מפרש בגמרא דפירקין בירושלמי בימה של עץ באמצע ומחזן הכנסת עליה עמד אחד מהן לקרות היה הממונה מניף בסודרין והם עונין אמן על כל ברכה וברכה ובברכות ירושלמי בסוף אלו דברים קאמר איזו היא אמן יתומה הוא אמר רב הן הן דחייב לומר ברכה ולא ידע מה הוא עונה ורב כהן לדק גאון אמר חייב לבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי המזן ואח"כ יענה אמן לאחר שתכלה הברכה מפי המברך [11] ועוד יש לומר יודעים היו לכוון סדר הברכות שזו אחר זו בזמנין שמונין כסדרן [12]:

[10] **אם** ברזל הוא מתפוצץ. שנאמר וכפטיש יפוצץ סלע ותימה הא משמע שהפטיש הוא ברזל מפוצץ סלע [T] וכמו כן קשה פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לד. וש"נ:) דקאמרינן מה ברזל מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים [H] וכן קשיא במסכת שבת פרק אמר רבי עקיבא (דף פח: וש"נ) מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה מתחלק לשבעים לשון [1] והתניא דסנהדרין היה מגיה רבינו שמואל מחלק ולא גרסינן מתחלק [T] ולא יתכן להגיה כן כלל דמה לו להזכיר הפטיש ה"ל למימר מה סלע מתחלק ועוד בהך דשמעתין משמע שהברזל מתפוצץ ואית דגרים הכא אם ברזל הוא מפטפט שנאמר הלא כה דברי כאש ואם מפטפט את הברזל ואם סלע הוא מתפוצץ [H] שנאמר וכפטיש יפוצץ סלע ורבינו תם מקייים גירסת הספרים ומפרש וכפטיש יפוצץ סלע שהסלע מפוצץ את הברזל [U] כדאמרינן במדרש [9] (אגדה) מעשה באחד שקנה סנפירין ובא לבדקו נתנו על הסדן והכה בקורנס נבקע הסדן ונחלק

[1] וספדה הארץ משפחות בית דוד לבד ונשיהם לבד. [2] זכריה יב יב. [3] כה אמר יי צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא נאם יי צבאות: זכריה ח ו. [4] הוי משכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה: ישעיהו ה יח. [5] אספרה אל חק אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך: תהלים ב ז. [6] שאל ממני ואתנה גוים נחלתך ואחזתך אפסי ארץ: תהלים ב ח. [7] חיים שאל ממך נתתה לו ארך ימים עולם ועד: תהלים כא ה. [8] ויהרס יי את ריח הניחוח ויאמר יי אל לבו לא אוסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אוסף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי: בראשית ח כא. [9] ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד: דברים י טז. [10] לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי: תהלים נא יב. [11] אם רעב שנאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים: משלי כה כא. [12] ואמר סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי: ישעיהו נז יד. [13] ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר: יחזקאל יא כו. [14] ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה את פניו אל הים הקדמוני וסופו אל הים האחרון ועלה באשו ותעל צחנתו כי הגדיל לעשות: יואל ב כ. [15] ויהי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום: בראשית ו ה.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה וכיון וכו' ולא בדבר שאינו צבור מוליא:

גליון הש"ם

גמרא יצה"ר בתחילה דומה. עי' מדרש רבה בראשית פכ"ב: **שם שנאמר** והסרתי. וכן בסמוך (ע"ב) ואחדן והסרתי וכו' וכן ברכות דף לב ע"א בכולהו מייתי הך קרא ולא ידעתי אמאי לא מייתי ממוקדש יחזקאל יא יט והסירותי לב האבן מבשרם ונתתי להם לב בשר:

מוסף תוספות

א. שאין שומע הברכה מפי המברך וענוה אחר האחרים ששמעו אמן. תוס' ברכות מז. ד"ה אמן. ב. וכגון של ברכת המזון וכיוצא בו. מיטב"ש. ג. אבל (הכא) [התם] מיירי שאינם יודעים כלל היכן החזן עומד ומתפלל ובאיזו ברכה הוא עומד אלא ענוה אחר האחרים בלא שמיעה ולא ידיעה. תוס' ברכות מז. ד"ה אמן. ד. שהכתוב מדמה דברי תורה לפטיש והוא צריך שיהא מפצץ ולא מתפוצץ. מיטב"ש. ה. דהו"ל למימר מה הסלע מתחלקת. תוס' סנהדרין לד. ד"ה מה. ו. והא קרא משמע דהפטיש מפוצץ את הסלע מדלא כתיב והפטיש יפוצצנו סלע וכן אנו רואין שהפטיש מפוצץ סלעים וליכא למיגרס מה סלע מתחלק לכמה ניצוצות דהא דיבור דהיינו תורה נמשלה לפטיש ולא לסלע. תוס' שבת פח: ד"ה מה. ז. שאין הפטיש מתחלק אלא הסלע. תוס' סנהדרין לד. ד"ה מה. ח. וכן דברי תורה כפטיש החזק שמפוצץ אבני סלע. מיטב"ש. ט. והכי פירושו וכו' ואם ברזל הוא מתפוצץ כסלע הקשה שהוא מפוצץ את הפטיש וד"ש וכפטיש יפוצץ סלע כלומר כפטיש שיפוצצנו הסלע. מיטב"ש.

רבינו חננאל

וספדה הארץ משפחות וכו'. אמר ר' יצר הרע בתחילה דומה לחוט של (ב) כוביא, פירוש הכלי שמשליך האורג בנפש המסכת ועליו הערב כרוך נקרא בוכיא. ובסוף דומה לחוט העגלה, שנאמר הוי

מושכי העון בחבלי השוא וגו'. ז' שמות נקרא יצר הרע. הק"ב"ה קראו רע, שנא' כי יצר לב האדם רע מנעוריו. משה קראו ערל, שנאמר ומלתם את (בשר ערלתכם) [ערלת לבבכם]. דוד קראו טמא, שנאמר לב טהור ברא לי אלהים, מכלל דאיכא טמא. שלמה קראו שונא, שנאמר ואם רעב שונאך הרימו מכשול, שנאמר הרימו מכשול וגו'. יחזקאל קראו אבן, שנאמר והסירותי את לב האבן. יואל קראו צפוני, שנאמר את הצפוני ארחיק מעליכם וגו'. (ג) וגם זה יצר הרע הצפון בלבו של אדם ארחיק מעליכם, שהוא החריב המקדש ראשון והשני, ומניח האומות ומתגרה בישראל, ובתלמידי חכמים יותר מכולם. וכן הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו.

(א) נראה דל"ל כוכיא וכ"ה בערוך ערך כוכיא וידוע דע"פ הרוב ד' הערוך נמייסד ע"פ גירסת רבו הר"ח ז"ל. (ב) אולי י"ל וגם בבריתא תניא ואת הצפוני זה יצה"ר.

לעזי רש"י

איריינ"א. עכבים.

מוסף רש"י

שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה. גוררים יצר הרע עליהם מעט מעט, בתחילה בחבלי השוא כחוט של קורי עכבים, ומשתגברה בהם מתגבר ותולך עד שנעשה כעבות העגלה, שקושרין בו את הקרון למשוך (ישעיה ה יח).